

Yhteiskuntaluokka koettuna ja elettyinä

Jälkisanat

Mira Kalalahti, Heikki Silvennoinen, Janne Varjo & Minna Vilkmán

Johdanto

Kokonaisuudessaan Kasvatussosiologian neljäs vuosikirja piirtää kuvan suomalaisesta (koulutussosiologisesta) luokkatutkimuksesta 23 kirjoittajan voimin, sen tutkimuskohteista, lähestymistavoista, aineistoista ja metodeista. Ajankohtainen tutkimus tarkastelee luokan merkitystä tai vaikutuksia koulutuksen ja työn moninaisissa konteksteissa monialaisin tutkimusottein. Suomalaisen yhteiskunnan luokkarakenteen tutkimus sen sijaan edellyttäisi toisenlaisia aineistoja kuin tämän kirjan tutkimuksissa on käytetty.

Kirjoittajat käsittelevät erityisesti koulutusjärjestelmän käytännöissä manifestoituvia ja eri reiteillä etenevien yksilöiden välisiä luokkaeroja. Akateemiset oppimistavoitteet ovat usein jännitteisiä työväenluokkataustaisten sekä muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvien lasten ja nuorten kokemusmaailmojen kanssa. Tasa-arvoisen perusopetuksen sijaan voidaan siinä mielessä puhua tasapäistävästä opetuksesta, että kouluun ja sen tavoitteisiin on sisäänkirjoitettuna oletus akateemisten oppimistaitojen ja opetussisältöjen vaivattomasta haltuun ottamisesta.

Suomalaisessa koulutusjärjestelmässä ei tunnisteta perhetaustasta kumpuavia eroja oppijoiden välillä, vaikka erot seuraavat yksilöä läpi elämänkaaren. Tässä teoksessa esiintyvät lapset, nuoret ja koulun ammattilaiset kuvaavat koulutusjärjestelmän tuottamia erontekoja käytännön esimerkkien kautta, joissa omien asenteiden tunnis-

taminen on jäänyt puolitiehen. Yhteiskuntaluokan merkitystä ei tunnisteta oppilaitosten arjessa, vaikka erilaiset vähemmistöt huomioidaan opetussuunnitelmassa ja erilaiset oppijat pyritään osallistamaan opetuksessa. Lapset ja nuoret, kuten myös lisäkoulutusta hakevat aikuiset, ovat oman aktiivisuutensa ja tiedonhalunsa varassa, ellei heillä ole kotipiirissä välittyvää tietoa koulutusmahdollisuuksista. Hekin, jotka ovat siirtyneet matalammista luokka-asemista akateemiseen maailmaan, kuvaavat ulkopuolisuuden tunteita sekä oppilaitoksessaan että työelämäverkostoissa.

Teoksessa analyysit osoittavat, että yhteiskuntaluokan vaikutus tulisi tunnistaa niin koulutusjärjestelmässä kuin koulutuspolitiikassa. Opettajat ja rehtori ovat yleensä varsin etuoikeutettuja suhteessa oppijoihin esimerkiksi luokkataustansa tai ihonvärinsä ansiosta, jolloin varsinkin useaan marginalisoituun ryhmään kuuluvat lapset ja nuoret jäävät helpommin ilman sellaista tukea, joka kohentaisi heidän oppimisvalmiuksiaan muiden tasolle. Oppijoiden vaikeuksiin ei osata samaistua, ellei vastaavia löydy omasta kokemusmaailmasta. Tässäkin teoksessa kuvatut ulossulkemisen kokemukset heijastavat niin koulutus-, puolue- kuin työvoimapolitiikassakin vallitsevia asenteita koulutuksen keskiluokkaistavasta luonteesta. Kouluttamattomuus nähdään yksilön omana valintana tai osoituksena nuoren sopeutumattomuudesta opetuksen ihanteisiin, eikä koulutuspolitiikan ja opetuksen käytäntöjen tuloksena.

Mikäli otamme teoksen jonkinlaisena läpileikkauksena suomalaisesta koulutussosiologisesta luokkatutkimuksesta 2020-luvulla, käy marxilaista ja weberiläistä tutkimustraditiota yhdistävän Pierre Bourdieun tuotannon merkitys kiistatta ilmi. Valtaosa kirjan luvuista on saanut innoituksensa joko suoraan Bourdieulta tai hänen teoretisointejaan edelleen kehittäneiltä tutkijoilta, kuten Beverley Skeggsiltä. Luokkatutkimuksen kehittyminen on laajentanut tutkimuskohteiden kirjoa: esimerkiksi sukupuolen ja etnisen taustan kaltaiset eronteot ovat alkaneet kietoutua yhteen luokka-aseman kanssa analysoitaessa yhteiskunnan sosiaalista rakennetta – ja subjektiiivista kokemusta siitä. Luokkarakenteen muutoksen kuvausten lisäksi luokkakeskustelu onkin ennen kaikkea arkipäiväistynyt ja jopa popularisoitunut. Keskustelemme teoksen lopuksi (koulutussosiologisesta) luokkapuheesta näiden kolmen teeman kautta.

Luokkarakenteen muutos

2010-luvulla eniten kansainvälistä huomiota saanut luokkatutkimus lienee Mike Savagen (2015) työryhmineen Isossa-Britanniassa yleisradioyhtiö BBC:n avulla toteuttama hanke Great British Class Survey, jonka tulokset on julkaistu kirjassa *Social Class in the 21st Century*. Tutkimus perustuu suureen kyselyaineistoon, jota vahvistettiin keräämällä laaja haastatteluaineisto. Tutkimus sai Isossa-Britanniassa valtavasti mediahuomiota ja todensi samalla myös sitä, kuinka yhteiskuntaluokka käsitteenä ja luokkaerot ilmiönä koskettavat nykypäivän kansalaisia. Tutkimus oli omiaan vahvis-

tamaan yhteiskuntaluokan käsitteen arkipäiväistymistä ja käyttöä kansalaisten keskuudessa ("social class is now a very powerful force in the popular imagination once again", emt. 6).

Tutkimuksessa päädyttiin seitsemään yhteiskuntaluokkaan. Brittiläiseen kulttuuriin ja yhteiskunnalliseen tajuntaan on jo vuosisatojen ajan syöpynyt jyrkkä jako keskiluokan ja työväenluokan välillä. 21. vuosisadan alun empiria panee tutkijat kuitenkin päättelämään, että 21. vuosisadan alkupuolella tärkein luokkaero on pienen mutta runsaasti varallisuutta kartuttaneen eliitin ja verraten suuren prekariaatin välinen. Globalisaation vaikutukset konkretisoituvat näiden kahden luokan elämässä lähestulkoon toistensa peilikuvina: uudesta eliitistä on tullut ennennäkemättömän varakas ja vaikutusvaltainen, ja iso osa työväestöstä on prekarisoitunut ja menettänyt taloudelliset mahdollisuudet hallita elämäänsä ja suunnitella tulevaisuuttaan.

Savagen ja kumppaneiden tutkimus on yksi esimerkki siitä miten luokkarakenne ja luokkien väliset kulttuuriset ja taloudelliset erot on ymmärretty kansallisina ilmiöinä, joiden tutkimus on ollut mielekästä rajata yhden maan sisälle. Globalisoituvan talouden ja vapaan liikkuvuuden oloissa tämän perinteisen tarkastelun laajentaminen on tullut ajankohtaiseksi. Cédric Hugrée, Etienne Penissat ja Alexis Spire (2020) analysoivat kirjassa *Social Class in Europe: New Inequalities in the Old World* luokkasuhteita ja luokkien muodostumista koko yhdentyvän Euroopan alueella.

Esimerkiksi ylikansallisten eliittien ja populististen (kansan)liikkeiden vastakkainasettelut ovat tuttuja monessa maassa. Yhä useampi suuri yritys toimii usean Euroopan valtion alueella. He päätyvät toteamaan, että kapitalismi (ja luokkasuhteet) alueen maissa on monenlaisen yhdentymisen ja yhdenmukaistamisen vuoksi "eurooppalaistunut". Esimerkiksi ammatillisesti kouluttamattomat työläiset ovat joutuneet kaikkialla Euroopan alueella samanlaisten työttömyydestä, epävarmoista työsuhteista ja pienipalkkaisuudesta aiheutuvien paineiden kohteeksi. Toimeentulon kanssa kamppailua kiristävät paineet eivät juonnu vain yritysten työvoimankäyttövoimista ja sosiaaliturvajärjestelmän puutteista, vaan myös siitä, että ammattikouluttamattomat kokevat kamppailevansa työmarkkinoilla yhä kovemmin toisiaan vastaan. Tämä vastakkainasettelu on omiaan jakamaan heikoimmassa asemassa olevia keskenään kilpaileviin ryhmittymiin esimerkiksi etnisen alkuperän mukaan. Jakautuminen ja vastakkainasettelu taas voi johtaa poliittiseen marginalisoitumiseen, kun yhteinen ymmärrys ryhmäintresseistä puuttuu. Elämän yleisen epävarmuuden vaivaamissa perheissä kasvavien lasten koulutusmahdollisuudet ovat huonommat kuin niin sanotulla perinteisellä työväenluokalla, joka saattoi rakentaa tulevaisuuden suunnitelmansa vakaan työsuhteen, nousevan palkkakehityksen ja ennustettavan elämänkulun varaan.

Toisaalta esimerkiksi vuoden 2008 talous- ja työllisyyskriisin ja sen jälkeisen Euroopan velkakriisin vaikutukset isivät useammanlaisista fraktioista koostuvaan keskiluokkaan eri tavoin Euroopan eri maissa. Ensinnäkin keskiluokan koko ja rooli yhteiskunnassa vaihtelee maittain niiden taloushistoriasta riippuen. Toiseksi keskiluokkaan lukeutuvien työllisyyden vakauteen vaikuttaa se, toimivatko he julkisen vai

yksityisen sektorin organisaatioissa. Julkisella sektorilla palkat ovat usein pienemmät kuin vastaavankaltaisissa tehtävissä yrityksissä, mutta irtisanomisriski on pienempi. Kolmanneksi ylempään keskiluokkaan lukeutuvien asema on alempaa keskiluokkaa turvatumpi korkeamman koulutuksen ja työhön sisältyvän laajemman autonomian ja vallan ansiosta. Keskiluokan reagointi ja poliittinen mobilisaatio talouskriisien oloissa riippuu olennaisesti tästä luokan sisäisestä koostumuksesta. Vaikka 2000-luvulla on puhuttu paljon keskiluokan suhteellisen aseman heikkenemisestä ja jopa kutistumisesta, eurooppalaiset haluavat samaistua keskiluokkaan (vaikkei siihen aina ole objektiivisia edellytyksiä). Poliittisesti keskiluokan rooli ja keskiluokkaan samaistuminen on tärkeä osa yleistä luottamusta ja edistysuskoa. Keskiluokalla on eräänlainen välittävä osa omassa todellisuudessaan elävän eliitin ja epävarmuuteen suistuneen työväestön välissä. Se ikään kuin tasoittaa yhteiskunnan ääripäiden loitontumista kauemmas toisistaan. Keskiluokka on eräänlainen yhteiskuntaa yhdistävä symboli (*unifying symbol*). (Hugrée ym. 2020.)

David Harvey (2008) uusliberalismianalyysin ja Savagen ja kumppaneiden (2015) luokkatutkimuksen tapaan Hugrée ym. (2020) päätyvät arvioimaan, että työväenluokasta ja keskiluokasta poiketen globaalistunut ”hyperporvaristo” (*globalised hyper-bourgeoisie*) on luokkana aktivoitunut ajamaan intressejään myös koko Euroopan tasolla. Sillä on asiantuntemusta ja runsaasti voimavaroja, joiden avulla se voi vaikuttaa paitsi kansalliseen myös laajemmin koko Euroopan taseiseen päätöksentekoon. Eliitin vaikutus koulutuspolitiikkaan ja keskiluokan kiinnostus uusien erottautumista edistävien väylien avaamiseen koulutusjärjestelmään näkyy esimerkiksi koululavalintapolitiikan rantautumisessa Suomeen (Silvennoinen, Seppänen, Rinne & Simola 2012; Seppänen, Kalalahti, Rinne & Simola 2015).

2000-luvun suomalainen luokkajako ilmenee myös tämän vuosikirjan analyysissä. Vaikka sosiaalinen liikkuvuus on lisääntynyt, Mira Kalalahti ja Hanna Nori osoittavat, että arvostetuimmilla koulutusaloilla, kuten lääketieteessä, sosiaalisen taustan vaikutus yliopistoon valikoitumiseen on edelleen voimakas. Kirjoittajat kuitenkin pohtivat myös, etteivät sosiaaliset sulkeumat ole Suomessa kovin vahvoja: arvostetuimmillekin aloille on syntynyt opiskelijoiden taustoja moninaistavia reittejä ammatillisen koulutuksen ja alempien korkeakoulututkintojen kautta.

Koulutuksen rinnalla luokka-asema kerrostuu työn kulttuureissa. Heikki Silvennoinen, Kaspian Herrala, Heikki Kinnari ja Hanna Laalo lisäävät luvussaan ymmärrystä siitä, keille työ suo ammatillisia kehitysmahdollisuuksia ja keille ei. Työnantajan kustantama koulutus ei jakaudu tasan, vaan se keskittyy voimakkaasti ylempiin professioluokkiin. On kuitenkin huomattava, että itsensä kehittäminen työn ehdoilla, lisäkoulutuksen hankkiminen tai uusien tehtävien oppiminen eivät ole yhtä merkittäviä asioita kaikissa yhteiskuntaluokissa – mielekkääksi mitatun työn kasautuminen ylempiin yhteiskuntaluokkiin voi kertoa myös keskiluokkaisesta käsityksestä hyvästä työstä.

Kaikki kirjassa tarkastellut ilmiöt eivät ole kuitenkaan tulkittavissa suoraan yhteiskuntaluokan kautta. Toni Ahvan, Vilja Helmisen ja Hanna Wassin mukaan jakolinja

kysymyksessä oppivelvollisuuden pidentämisessä piirtyy marxilaisesti virittyneen luokkakysymyksen sijaan ideologisen suhtautumisen ympärille. Oppivelvollisuuden pidentäminen onkin tulkittavissa weberläisittäin puoluepolitisoituneeksi asiakysymykseksi, jossa keskusta sijoittuu punavihreän ja oikeistolaisten ryhmittymien väliin.

Koulutus kilpailuna yhteiskunnallisista asemista ja valtarakenteen legitimaationa

Kasvatussosiologian vuosikirja osoittaa empiiristen analyysien avulla tapoja, joilla luokka-asemia uudistetaan edelleen 2000-luvulla koulutuksen avulla. Yhdysvaltalaisen sosiologin Randall Collinsin (1979, 2009) mukaan koulutuksen ja sosiaalisen kerrostumisen välinen suhde onkin yhteiskuntateorian perusaineksia – kysymys on niukkoihin (tässä tapauksessa koulutuksellisiin) voimavaroihin kohdistuvasta kilpailusta ja niistä mekanismeista, joilla tavoiteltujen voimavarojen kulloinenkin jakautuminen tulee hyväksytyksi.

Yksilöt ja heidän perheensä kilpailevat koulutuksen kentällä tarjolla olevista arvosanoista ja tutkinnoista. Tässä kilpailussa he käyttävät hallussaan olevia voimavaroja eli pääomia, jotka he ovat saaneet käyttöönsä suoraan vanhemmiltaan tai omineet muuten kasvuympäristössään. Koulut ja koulutusjärjestelmä ovat rakentuneet sellaisen kulttuurisen koodiston ja ideaalikansalaisen mallin mukaiseksi, että mitä korkeammasta yhteiskuntaluokasta yksilöt järjestelmään tulevat, sitä paremmat edellytykset (pääomat ja habitus) heillä on sopeutua järjestelmän logiikkaan ja menestyä koulutuksellisessa kilpailussa.

Luokkakysymys palautuu edelleen koulutuksen ja työn rakenteisiin. Sosiaaliset sulkeumat ja koulutuksellinen erottautuminen ovat valtakysymyksiä, jotka näkyvät ja piiloutuvat oppilaitosten ja työpaikkojen perustoihin – hallitsevaan kieleen ja kulttuuriin odotusarvoihin. Sara Juvonen, Riikka Oittinen, Heidi Huilla, Sonja Kosunen, Marja Peltola ja Tiina Luoma kuvaavat luvussaan kielitietoisuuteen tähtäävien tavoitteiden ja peruskoulun arjen välistä ristiriitaa: oletus on, että oppilaalla on tietystä ikävaiheesta aina oltava tietynlaiset suomen kielen taidot, jotta hän voi osallistua onnistuneesti opetukseen. Bourdieulaisittain tämä selittyy sillä, että Suomessa koulutuksen kentän (lähes ainoa) legitiimi kieli on suomi – tätä vain ei legitiimiyden luonteen mukaisesti tunnisteta, saati eksplisiittisesti artikuloida.

Kuten Juvosen ja kumppaneiden luvussa, Suomessa tehdyissä koulutus- ja kasvatussosiologisissa tutkimuksissa on parin kolmen vuosikymmenen aikana nojaututtu tyypillisesti Pierre Bourdieun luokkateoretisointiin ja käsitteisiin. Tämä on nostattanut myös jonkin verran kritiikkiä: voiko ranskalaisen yhteiskunnan analyysiin perustuva luokkateoria ylipäätään soveltua suomalaisen yhteiskunnan luokkien määrittelyyn ja luokkarakenteen analysointiin (Purhonen ym. 2014)? Mielestämme voi. Kuten Kasvatussosiologian vuosikirjan neljäs osa osoittaa, suomalaisella koulutusjärjestel-

mällä ei vieläkään ole työkaluja käsitellä tuottamiaan ja ylläpitämiään valtarakenteita tai tunnistaa oppijoiden luokkataustasta johtuvaa eriarvoisuutta. Vaikka kansalliset kontekstit toki vaihtelevat esimerkiksi historiallisista syistä ja elinkeinorakenteen vuoksi, Bourdieun peruskäsitteet – kentät, pääomat ja eriarvoisuuksien legitimaatio – soveltuvat edelleen hyvin yhteiskuntaluokkien ja koulutuksen yhteyksien tutkimiseen kapitalistisissa yhteiskunnissa yleisesti.

Suomen kaltaisissa meritokratian ideologiaan uskovissa yhteiskunnissa koulutuksessa osoitetut kyvyt sekä niiden avulla saavutetut meriitit koetaan hyväksyttäviksi. Toistuvat testit ja arviointi sekä menestymisestä saatu palaute ovat osa arvosanojen ja tutkintojen jakautumista legitimoivaa mekanismia. Tutkinnot ovat lainsäädännön kautta myös valtiovallan legitimoimia. Kun yksilöt sijoittuvat yhteiskunnallisiin asemiin ansioittensa eli koulutusjärjestelmän myöntämien tutkintojen perusteella, tulee samalla yhteiskunnan hierarkkinen rakenne esimerkiksi tulo- ja hyvinvointieroineen hyväksytyksi. Tässä katsannossa koulutusjärjestelmä toimii, paitsi valikointimekanismina, myös tutkintojen avulla saavutettavien pääomien jakautumisen legitimoijana.

Myös Jarmo Kallungin lähtökohtana on bourdieulainen ajatus siitä, että koulu legitimoii sen, minkä se määrää opiksi. Analyysin mukaan peruskoulun opetussuunnitelman perusteet ovat systemaattisesti ja jatkuvasti legitimoineet laajaa perehtymistä kirjallisuuteen, genrelajit ylittävää musiikin ja kuvataiteen tuntemusta, sekä liikuntaharrastusta laajan lajivalikoiman avulla. Tällaista laajaa kulttuuristen käytäntöjen keskiluokkaista tuntemusta on viimeaikaisessa kulttuurisosiologisessa teoriassa kutsuttu 'kulttuuriseksi kaikkiruokaisuudeksi' (esim. Purhonen ym. 2014).

Koulutasenteet ja -tavoitteet riippuvat taloudellisen pääoman lisäksi myös yhteiskuntaluokalle ominaisesta kulttuurista. Tietyissä yhteiskunnassa tiettyä ajankohtana vallitseva hierarkkinen luokkarakenne on empiirinen kysymys. Kyseisessä yhteiskunnassa elävien yksilöiden ja perheiden voimavarojen (pääomien) ja preferenssien jakautuminen noudattaa vastaavanlaista hierarkkista järjestystä. Perinteisen bourdieulaisen näkökulman mukaisesti enemmän tai vähemmän tietoiseen laskelmointiin perustuvat strategiat ohjaavat yksilöitä kilpailemaan niille kentille, joilla he uskovat menestyvänsä saamallaan tai hankkimillaan pääomilla. Koulutusjärjestelmän yhteydessä tämän on katsottu konkretisoituvan yksilöiden ohjautumisena yhteiskuntaluokalleen tyypillisille koulutusurille.

Viime aikoina on alettu puhua enenevästi risteävistä tai leikkaavista eroista. Intersektionaalisuus käsitteenä kuvaa sitä, miten ihmisen asemaan yhteiskunnassa vaikuttavat luokan ohella monet muutkin erot, kuten ikä, alkuperä, sukupuoli ja seksuaalinen suuntautuminen. Janne Varjo, Mira Kalalahti ja Minna Vilkmán kuvaavat, miten esimerkiksi nuorten asuinpaikka, ihonväri ja maahanmuuttotilasta näyttäytyvät ulkoapäin nuoriin kirjattuina ominaisuuksina, jotka määrittävät luokka-aseman lisäksi sosiaalisen liikkuvuuden mahdollisuuksia.

Arkipäiväistyvä luokkapuhe

Historiallisesti hierarkkisimmissa luokkayhteiskunnissa, kuten Ranskassa ja Iso-Britanniassa, luokka-aseman vaikutuksista keskustellaan vilkkaammin, ja yhteiskuntaluokkaa sekä sen moninaisia vaikutuksia on tutkittu laajemmin kuin Suomessa. Uskomme kuitenkin, että läpi kirjamme kulkevilla bourdieulaisilla ja uudemmilla skeggsiläisillä käsitteillä on mahdollista tuottaa uutta ja merkittävää tutkimustietoa luokka-aseman vaikutuksista koulutuksen kentällä, sekä laajentaa tutkimusta koskemaan muita eriarvoisuutta tuottavia yhteiskunnallisia mekanismeja. Tulkinnot luokka-asemista ovat muuntuneet kysymyksiksi eletyistä luokista ja arkipäivän erottautumisesta, mutta luokka itsessään ei menetä merkitystään.

Suomalainen keskustelu yhteiskuntaluokista paikantuu koulutuksen kentällä erityisesti koulutusvalintoihin sekä yliopistomaailmaan, jossa keskiluokkaisia tapoja ja normeja tuntemattomat opiskelijat kipuilevat vieraassa maailmassa vielä akateemisen työyhteisön jäsenenäkin, kuten Mari Käyhkö kuvaa. 'Luokkaisuus' voi olla elämän kokemista kahden maailman välitilassa: yhtäältä sosiaalinen liikkuvuus saattaa edellyttää erkaantumista työväenluokkaisista juurista, toisaalta se saattaa aiheuttaa jatkuvaa ulkopuolisuuden tunnetta yliopiston keskiluokkaisessa kulttuurissa. Nina Haltia, Ulpukka Isopahkala-Bouret ja Heli Mutanen puolestaan kuvaavat kauppa- ja korkeakoulun opiskelijoiden kokemuksia, joissa luokkataustan tiedostaminen ikään kuin juuttuu ulkopuolisuuden ja osattomuuden kokemiseen. Reflektio ei takaa vapautumista, vaan pikemminkin saattaa korostaa erillisyyttä keskiluokkaisesta yhteisöstä. Nähtäväksi jää, nouseeko luokkatietoisuus osaksi nuorempien ikäpolvien identiteettiä tavalla, joka haastaa yliopiston hegemonian ja perinteet raivaten tilaa uusille tavoille toteuttaa akateemista minuutta.

Monimutkaistuvassa yhteiskunnallisessa todellisuudessa pelkän luokkakokemuksen tarkasteleminen ei olekaan hedelmällistä. Kuten Veronica Salovaara analysoi, elämäntilassa muovautuva habitus, perhe ja koulu sekä yhteiskunnan näkyvät ja näkymättömät rakenteet vaikuttavat yhdessä nuorille avautuviin koulutusmahdollisuuksiin. On käytännössä mahdotonta erottaa puhtaasti luokkaan perustuvia lasikattoja. Jos intersektionaalista lähestymistapaa ajattelee risteysalueena, kuten Salovaaran luvussa, luokan kanssa risteää valtavasti eri kokoisia teitä ja polkuja, joilla kaikilla on merkitystä yksilön koulutuspolulla ja -valinnoissa.

Luokkatietoisuus 2000-luvun populaarikulttuurissa

Suomalainen luokkapuhe on popularisoitunut: tässä teoksessa käsitellyt aiheet toistuvat sosiaalisessa mediassa, kaunokirjallisuudessa sekä lehtiartikkeleissa. Katriina Järvisen ja Laura Kolben *Luokkaretkellä hyvinvointiyhteiskunnassa* (2007) sekä *Sopivia ja sopimattomia – Lempi, luokka ja suomalainen parisuhde* (2019) herättivät ilmes-

tyttyään laajaa kiinnostusta akateemisen yhteisön ulkopuolella. Ihmisillä vaikuttaisi olevan tarve ymmärtää omaa käytöstään, koulutuspolkuaan ja kumppanivalintaan yhteiskunnallisessa mittakaavassa sekä ylisukupolvisen elämänhistorian kautta. Kasvatussosiologian näkökulmasta on paradoksaalista, että luokka-aseman tunnistaminen asettuu osaksi yksilöllistymisprosessia: Mieltymykset, valinnat ja maku ovat selitettävissä luokkataustalla tai luokkasiirtymällä palautuen silti yksilöön ja tämän valintoihin. Luokkataustan reflektointia käytetään erottautumisen välineenä, kun puolestaan yhteiskuntaluokkaan samaistuminen ei asetu yksilöllisyyttä korostavaan kulttuuriin.

Samalla kuitenkin keskiluokka on säilyttänyt asemansa sosiaalisesti hyväksyttävän elämäntavan esikuvana ja mittatikkuna. *Ennen kaikkea feministi* (2019) ja *Äidiksi tuleminen* (2021) -teokset kirjoittanut Minja Koskela kuvaa keskiluokkaisen elämäntavan normatiivisuutta Instagram-päivityksessään seuraavasti:

Keskiluokka on niin vakiintunut normi, että kaikkea peilataan sitä vasten. Se johtaa siihen, että työväenluokkainen ihminen ei saa koskaan olla rauhasa: aina on liikaa meikkiä, liikaa kirosanoja, vääränlainen kulttuurimaku, liian paljon telkkari auki ja sielläkin vääränlaista ohjelmaa, varmaan jotkut Tempparit. (Koskela 3.10.2022.)

Luokkapuheen arkipäiväistyessä yhteiskuntaluokka on myös noussut populaarikulttuurissa – erityisesti kaunokirjallisuudessa, elokuvissa ja televisio-ohjelmissa – käsiteltäväksi aiheeksi. Esimerkiksi Suvi Vaarlan vuonna 2019 julkaisemassa romaanissa *Westend* seurataan keskiluokkaisen perheen vaihteita 1980-luvun kasvun vuosista 2010-luvun vaihteen finanssikriisiin. Kirja kuvaa rakennusyrittäjän nousun 1980-luvulla ja vielä nopeamman tuhon 1990-luvun laman seurauksena. Kirjan päähenkilö, yrittäjäperheen tytär, kasvoi keskiluokkaisessa ympäristössä, koki nuoruudessaan laman ja köyhyyden ja lopulta kuitenkin päätyi keskiluokkaiseen asemaan kuten vanhempansakin.

Luokkakeskustelun popularisoituminen tarjoaa kasvatussosiologialle yhtäältä uusia ikkunoita vallitsevaan sosiaaliseen todellisuuteen; toisaalta on vaara, että monimutkaiset ilmiöt yksinkertaistuvat ja pelkistyvät yksilöllisiksi kasvutarinoiksi. Yksilölliset kertomukset tyypillisesti esittävät ihmiset sankarillisina altavastaajina tai olosuhteiden uhreina. Tieteellisessä keskustelussa puolestaan nousevat esiin koulutuksen yhteiskuntahistoria, eri koulutusasteiden rakenteet ja hierarkiat sekä yksilötarinoiden sosiaalinen viitekehys. Ihmisten tarve ymmärtää elämäänsä luokkataustan ja koulutuksen välisten leikkauspisteiden kautta haastaa myös kasvatussosiologeja keskustelemaan tutkimustuloksista akateemisen yhteisön ulkopuolella. Myös tämän vuoksi toivomme *Kasvatussosiologian Vuosikirjan* neljännen osan löytävän tiensä erilaisten oppilaitosten kurssimateriaaleihin sekä täydentämään yhteiskuntaluokkaan liittyviä keskusteluja.

Lähteet

- Collins, R. 1979/2019. *The Credential Society: An Historical Sociology of Education and Stratification*. Columbia University Press.
- Collins, R. 2009. *Conflict Sociology. A Sociological Classic Updated*. Abridged and updated by Stephen K. Sanderson. Boulder: Paradigm Publishers.
- Harvey, D. 2008. *Uusliberalismin lyhyt historia*. Tampere: Vastapaino.
- Hugrée, C., Penissat, E. & Spire, A. 2020. *Social Class in Europe: New Inequalities in the Old World*. London: Verso.
- Järvinen, K. & Kolbe, L. 2007. *Luokkaretkellä hyvinvointiyhteiskunnassa*. Helsinki: Kirjapaja.
- Järvinen, K. & Kolbe, L. 2019. *Sopivia ja sopimattomia – Lempi, luokka ja suomalainen parisuhde*. Helsinki: Kirjapaja.
- Koskela, M. 2019. *Ennen kaikkea feministi*. Hämeenlinna: Karisto Oy.
- Koskela, M. 2021. *Äidiksi tuleminen*. Helsinki: Into.
- Koskela, M. 2022. Instagram 3.10.2022. https://www.instagram.com/p/CjQvqbItCuE/?utm_source=ig_web_copy_link
- Purhonen, S., Gronow, J., Heikkilä, R., Kahma, N., Rahkonen, K. & Toikka, A. 2014. *Suomalainen maku – Kulttuuripääoma, kulutus ja elämäntyylien sosiaalinen eriytyminen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Savage, M., Cunningham, N., Devine, F., Friedman, S., Laurison, D., McKenzie, L., Miles, A., Snee, H. & Wakeling, P. 2015. *Social Class in the 21st Century*. London: Penguin.
- Seppänen, P., Kalalahti, M., Rinne, R. & Simola, H. (toim.) 2015. *Lohkoutuva peruskoulu. Perheiden kouluvalinnat, yhteiskuntaluokat ja koulutuspolitiikka. Kasvatusalan tutkimuksia 68*. Jyväskylä: Suomen Kasvatustieteellinen Seura.
- Silvennoinen, H., Seppänen, P., Rinne, R. & Simola, H. 2012. *Yhteiskuntaluokat ja kouluvalintapolitiikka ylikansalliselta tasolta ja paikalliselle tasolle ulottuvassa tarkastelussa. Kasvatus 43 (5), 502–518*.
- Vaarla, S. 2019. *Westend*. Helsinki: WSOY.